

KARÁCSONY.

Karácsony, karácsony,
Szívbeli pajtásom,
Gyulladjon ki melegséged
Elhagyott pusztákon!

Az ember szeressen,
Böldogan nevessen,
Rab magyarok könnye, kinja
Jaj, meg ne szülessen!

Harsanj föl, szent ének,
S kunyhók, mint szentélyek:
Nyiljanak ki égi dalra,
Örömrre, szegénynek!

Legyen a szív jászol,
Bele hit, fény szálljon —
Magyar Jézus lángszerelme
Hitünkért — megváltson!

Havas István.

1940. december 2. hete.

Földrajz.

IV. OSZTALY.

A tanítás anyaga: A Balaton-vidéke. I. rész.
Nevelési cél: Nyaraljunk itthon!

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A Bakony-, Vértes- és a Pilis-hegység vidékéről tanultak felújítása és összefoglalása, különös tekintettel a gazdasági életre: hogyan vesz részt a már tanult táj gazdaságában?

c) Célkitűzés. Beszéljünk ma a „Magyar tenger“-ről és vidékéről!

II. Tárgyalás. a) Általában. Leírás, fekvés. Igazi tengereinket elvették tőlünk, a Balaton azonban a miénk maradt. Közép-Európa legnagyobb tava, hossza 76 km., szélessége 4–6 km., legszélesebb 12, legkeskenyebb Tihanynál 1500 m. Mélysége átlag 3-5 m, de Tihanynál 11 m. Három vármegye osztozik rajta: Zala, Somogy és Veszprém. A térképen láthatjuk, hogy déli partja alacsonyabb, mint az északi. Éppen ezért a déli felén találjuk a legtöbb fürdőhelyet is. (Miért?) Partján köröskörül fürdőhelyek épültek. A tavat nyáron vitorlások szántják, máshol gőzhajók járnak rajta, fürdői közelében a fürdőzők ezreit látjuk. Sok idegen is fölkeresi, ami szintén nagy gazdasági hasznot jelent az ittlakónép számára. Vize tele van hallal (fogas és a garda), amelyből külföldre is szállítanak. De nemcsak nyáron, télen is keresett hely a Balaton. Vitorlás-szán és más sportok színhelye ilyenkor. Sok nézője van a téli halászatnak is.

A Balaton vidéke a Duna és a Dráva között, csaknem felét foglalja el a Dunántúlnak. Határai északon a Bakony-, Vértes- és a Pilis-hegység vidéke, keleten a Duna, délen egy darabon a Dráva, amely egyúttal csonka hazánk határa is.

b) Felszíne. Nagyan változatos: van síkja, halom- és dombvidéke és hegyes tája. Hegysége a Mecsek és a Balaton-melléki

hegyek, dombos tájai a somogy—baranyai és a zalai—dombvidék, síksága a Mezőföld déli része.

A Mecseket sziget-hegységnek mondjuk, mivel a hajdani tengerből mint sziget emelkedett ki. Anyaga meszes, nyugati oldala erdős, déli része meredek, sziklás. Keletre a szekszárdi dombok símulnak hozzá. Ezeken kitűnő szőlő terem (szekszárdi borok) s egészen a Balaton déli partjáig húzódnak (Fonyód, Boglár, Balatonföldvár). A Mecsek legmagasabb csúcsa a Zengő (682 m). Keleti részéből bányásszák a legjobb minőségű magyar kőszénét.

A Balatoni-felvidék a Séd-folyó völgyétől délre fekszik. Mészköből és dolomitból (szemléltetem az ásványokat) épült hepe-hupás vidék. Legmagasabban fekvő része a Kab-hegy (601 m) kialudt tűzhányó. A Balaton északi partján több ilyen tűzhányó sorakozik, ezek azonban már régen kialudtak. Ilyenek Badacsony, Szigliget, Csobánc, Szentgyörgy stb.* Ezek teszik oly festőivé a vidéket.

A Balaton vidékén hajdan megrepedt a Föld felszíne (a kihülés folytán, s a repedés helyén gőz tódult ki, amely követ, szikladarabokat és hamut tolt maga előtt. Ezekből a törmelékekből épültek fel a tűzhányók, melyeknek nyílásán (kráter) hígan folyó, tüzes láva tört elő és öntötte el a hegyoldalakat. A láva kihülése után kemény kő, bazalt lett. (Utkövezésre használják: szemléltetés.) A hamurétegben kitűnő szőlő terem. (Balaton-vidéki borok!)

e) Vizei. A Duna és Dráva határfolyókon kívül a Sió, Kapos és a csatornázott Sárvíz a jelentős, amelyek egyesülve ömlenek a Dunába.

A Balatonba több kisebb patak ömlik, legnagyobb közülök a Zala. Egyedüli lefolyása pedig a Sió-csatorna. A zalai oldalon a víz mély, a tó feneke iszapos, míg a somogyin sekély és homokos. Finom fűvénye és hullámverése miatt a fürdőzők inkább ezt a partot kedvelik.

A somogyi part homoktábláját — a turzásokat — a víz hullámzása építette. Ezek között kisebb-nagyobb víztükrök (berkek) maradtak vissza (ilyen a Kis-Balaton is: híres madárvilága!) A Balaton híres hala a süllő, fogas és a garda. Nyári halászata kerítő-hálóval és hajóval történik. Télen a jégen vágott lécek alatt kerítő-hálóval fogják halát.

Parti forgalmát gőzhajók látják el, körülötte pedig a Balatoni-körvasút teszi könnyen hozzáférhetővé a fürdőzők számára a fürdőket.

d) Éghajlata. Általában olyan, mint a Bakony-, Vértes-Pilis-hegység vidékén; a balatoni felvidéké azonban hűvösebb, mivel a Bakonyból lezúduló hűvösebb levegő lehűti. Déli partja már melegebb időjárású. Csapadéka évi 700 mm s az őszi esők az uralkodók. Időjárása azonban sokszor szeles. (Az északi he-

gyek völgyéből zúdul ide az erős szél!) Itt vonul el a legtöbb vihar s a legnagyobb hófúvások is itt fordulnak elő.

e) Talaja, termékei. A síkvidéken lösz talaj található (Mezőföld), ebből itt van a legtöbb. Máshol barna homok, televény (humusz), míg a vulkáni hegyek aljában a vörösszínű vasas talaj található. Jellemző a vidékre, hogy a dombos és hegyes vidékeken mindenütt összefüggő erdőségek vannak. Földjén minden megterem, de leginkább gabonát termelnek. A síkvidéken a búza és tengeri, a dombos oldalakon a rozs a főtermény. A homokon jó dohányt termelnek. Sokféle takarmánynövényt is termelnek e vidéken (répa, lucerna, lóhere, bükköny stb.) Itt van hazánk legnagyobb szőlő- és gyümölcstermelése is. Somlyó és a Meések oldalán, Villány vidékén kitűnő bort termelnek. Híresek a pécsvidéki és a szekszárdi borok is.

Állattenyésztése igen fejlett. A nagy- és kiscgazdaságok sok igavonó állatot tartanak. Szarvasmarha tenyésztése jelentősebb az Alföldnél (Bonyhád), sertésenyésztése pedig az első az egész országban (Somogy). A Balaton mellett selyemhernyót is tenyésztenek (Szekszárd).

A hegyek köveit építkezésre és útburkolásra használják. Máshol a mész- és cementégetés folyik. Legbecesebb ásványi kincse a szén, az tette lehetővé fejlett gyáriparát. Lakossága tehát nemcsak földművelésből és állattenyésztésből él, mint az Alföldé, hanem bányászatból, iparból, a fürdőhelyeken pedig idegenforgalomból is.

Ezért vidéke sűrűbben lakott (jó megélhetési viszonyok), mint az Alföld, de műveltebb is népe. Lakossága túlnyomó részben magyar, a Dunamentén szétszórtan németek, Zalában vendek is élnek. A nagyobb városokat, községeket részben a folyók partján, részben a hegyek lábánál és a fontosabb útvonalak mentén találjuk.

Közlekedési hálózata igen sűrű, sok vasútja, sok és igen jó műútja miatt minden része könnyen megközelíthető.

III. Összefoglalás. Vezérszavak alapján, majd összehasonlítása a lakóhely és a saját tájegységünk viszonyaival.

DAL A FALURÓL.

Csendes a mi falunk tája,
Zaj, zsbongás nem ül rája,
Legföljebb a madárének
Szól itt hajnali zenének.

Kunyhók, házak egymás mellett
Meg-megbűnak, szerénykednek.
Egyedül az Istenháza
Áll magasan, ránk vigyázva.

Pacsirta zeng fönt a légben...
A bojtárka lent a réten
Tanulgatja vig nótáját,
Fújja, fújja furulyáját.

A kerítés?... Dehogy magas,
Könnyedén rászáll a kakas.
Előbb büszkém körültekint,
És kukorít kedve szerint.

Öreg, ifjú sűrög-forog,
Szívök, szemök ég. mosolyog.
Elégedett minden lélek,
Híre sincs a gyűlölségnek.

Grófok, bárók itt nem járnak,
De ha jön a szent vasárnap:
Szép ruhát ölt minden ember,
Nem öltözik gróf se szebben.

Unneplőbe', új ruhába':
Sietünk az Ur házába...
Színed elé, Uram, állunk,
Te vagy pajzsunk, Te légy várunk!

Havas István.

1940. december 3. hete.

Helyesírás és nyelvi magyarázatok.

IV. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Magánhangzó-illeszkedés.

Nevelési cél: Nyelvünk tudatos használata s a helyesírási készség fejlesztése.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. A szófajtákról tanultak összefoglalása.

b) Érdeklődés keltés. Bojtárdal.

Elmondok egy népdalt.

BOJTÁRDAL.

Beszegődtem Tarnócára bojtárnak,
Jó legelője van ott a birkának.
Fizetésem tíz forint; húsz karajcár,
Megél abból egy bojtár.

A gazdammal leszek majd egy kenyéren
Jönnek értem Szent György-napkor szekéren.
Föltesszük a tulipános ládámat,
Furulyámat, dudámat.

c) Célkitűzés. (A népdal megbeszélése után áttérünk a nyelvi ismeretekre.)

II. *Tárgyalás.* Olvassátok el hangosan ezt a kis népdalt! Figyeljétek meg, hogyan hangzik ez a szó: *beszegődtem* s hogyan ez: *bojtárnak*. Azt látjuk, hogy *beszegődtem*, *legelője*, *fizetésem*, *leszek*, *kenyéren* *magasan* hangzik; a *Tarnócára*, *bojtárnak*, *jó*, *van*, *ott*, *húsz*, *karajcár* stb. szók pedig *mélyen* hangzanak.

Bontsátok fel az első sor szavait szótagokra! Mikből állanak a szótagok? (Hangokból.) Melyik hang alkot magában is szótagot?

A magánhangzók közül némelyik magasabban, másik mélyebben hangzik.